

De eerste 25 jaar van het Provinciaal Archief in Groningen

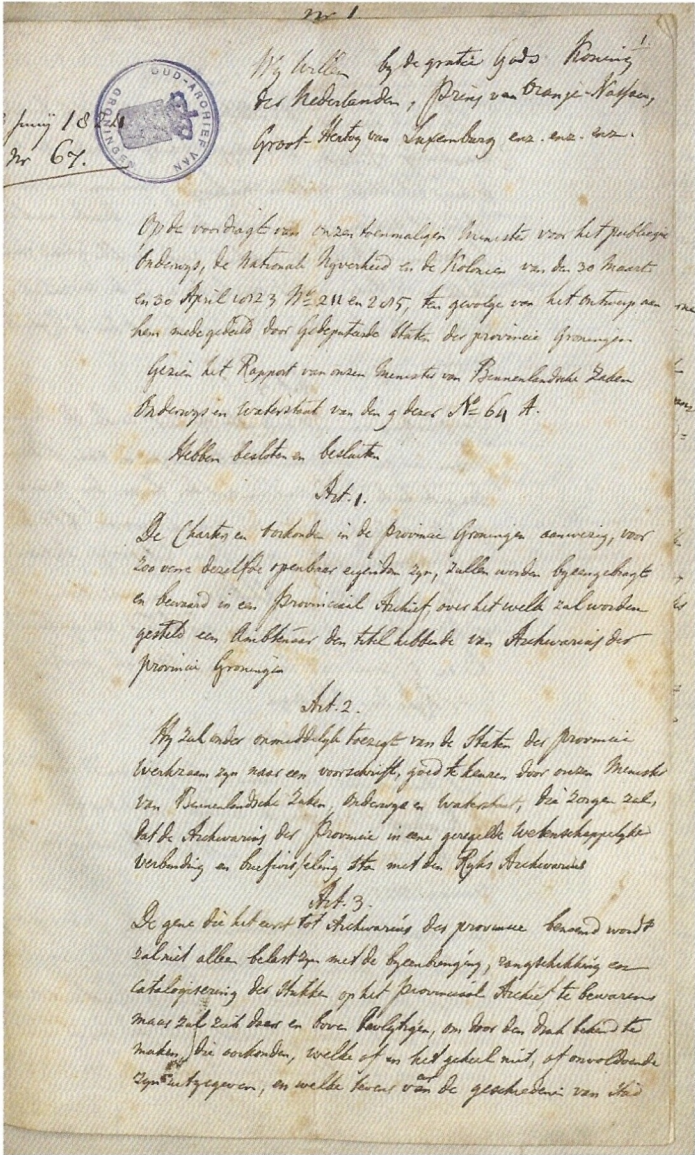
Dit jaar bestaat het ‘Provinciaal Archief in Groningen’ twee eeuwen. Voor archief-medewerker Bas van der Heide was dat een aanleiding om in de vroege geschiedenis te duiken en de correspondentie van de eerste kwarteeuw te onderzoeken. Hij ontdekte dat dit archief niet zonder slag of stoot tot stand kwam.

Precies tweehonderd jaar geleden, in 1824, werd het ‘Provinciaal Archief in Groningen’ opgericht. In 1881 veranderde de naam in ‘Rijksarchief in Groningen’. Na een fusie, in 2002, met het Gemeentearchief Groningen, werd de naam ‘Groninger Archieven’. De briefwisseling van het Provinciaal Archief begint al een jaar voor de officiële aanvang met een brief van Anton Reinhard Falck (1777-1843), in januari 1823. Als ‘Minister van Publiek Onderwijs, Nationale Nijverheid en Koloniën’ stuurde hij de Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen een rapportage van een vergadering van de ministerraad over het ‘nut van de Oude Archieven, welke alsnog in de provincie Groningen voorhanden zijn’. Hij wees op de raadzaamheid om deze ‘te verzamelen, te rangschikken en gedeeltelijk door den druk openbaar te maken.’ Behalve een verslag, bevat deze brief een uitnodiging van minister Falck aan Gedeputeerde Staten om een verzoekschrift op te stellen met de taken van een archivaris (aangeduid als ‘hoofduitvoerder’ of ‘archivarius’), een functie die toen nog niet bestond.¹

‘Archivarius’ Driessen

De Gedeputeerde Staten volgden Falck’s aanwijzingen op en zo kreeg Groningen ruim een jaar later een Provinciaal Archief met een ‘archivarius’:

De eerste pagina met de omschrijving van de artikelgewijze beschreven taken van ‘archivarius’ (Groninger Archieven Tg. 57, inv.nr. 2.1).

mr. Robertus Keuchenius Driessen (1759-1831). Omdat men in de begintijd van het archief met name geïnteresseerd was in de juridische collectie – de overheidsstukken met rechten en plichten – was de advocaat Driessen de aangewezen persoon voor deze functie.² Bovendien publiceerde hij voordien al geregeld over geschiedenis en oudheden.³

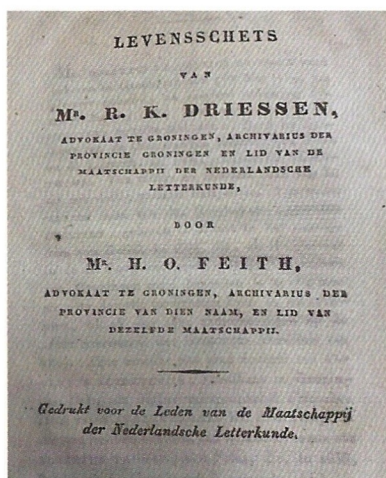
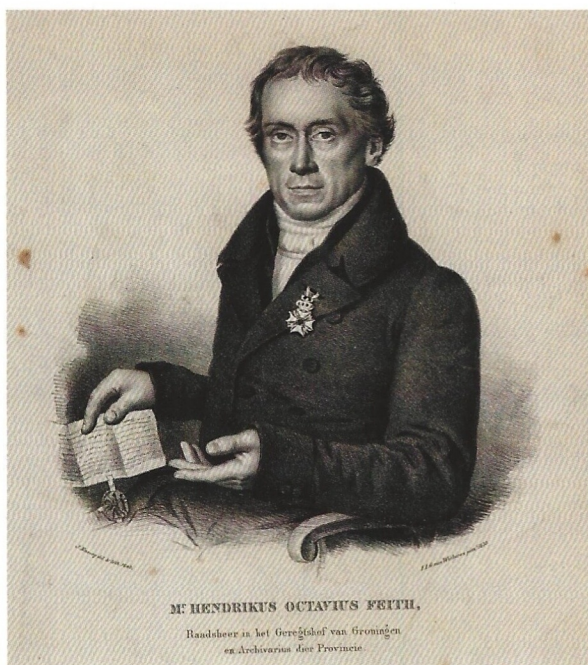
Op 5 juli 1824 volgde zijn officiële aanstelling als eerste ‘archivarius der provincie Groningen’. Het eerste artikel van de taakomschrijving van het Provinciaal Archief en de ‘archivarius’ luidt als volgt:

De charters en oorkonden in de provincie Groningen aanwezig, voor zoo verre dezelve openbaar eigendom zijn, zullen worden bijeengebragt en bewaard in een Provinciaal Archief, over het welk zal worden gesteld een ambtenaar den titel hebbende van Archivarius der Provincie Groningen.⁴

De familie Feith

Driessen bleef in functie tot zijn overlijden in 1831. Zijn opvolger was mr. Hendrikus Octavius Feith (1778-1849). De uit een Elburgs juristengeslacht

Hendrik Octavius Feith, litho door Jan Ensing naar een portret van H.L. van Wicheren (Groninger Archieven 817-10377).

Archivarius H.O. Feith verzorgde de levensschets van zijn voorganger Driessen.

stammende Feith, zoon van de dichter Rhijnvis Feith (1753-1824), had grote interesse in de Nederlandse geschiedenis. Daarom verzamelde hij boeken, handschriften, munten en penningen.⁵

H.O. Feith was de eerste in een ‘dynastie’ van drie Feithen die de leiding hadden over het Provinciaal Archief. Bij zijn beëdiging

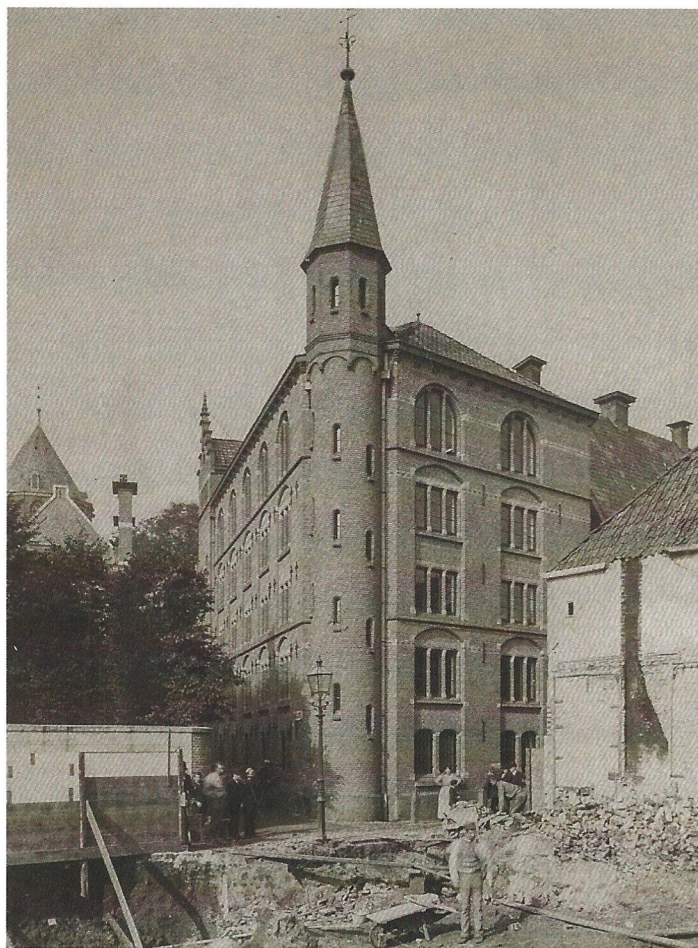
op 13 februari 1832 was hij ook advocaat. In 1838 vervulde hij die functie voor die van raadsheer van het toen opgerichte provinciaal gerechtshof in Groningen. Vanaf dat moment assisteerde zijn zoon, Hendrikus Octavius Feith jr. (1813-1895), af en toe bij de archiefwerkzaamheden.⁶ In feite werd hij ingewerkt om spoedig een deel van de taken van zijn vader over te nemen, want in mei 1839 vroeg Feith sr. de gouverneur van de provincie Groningen officieel of zijn zoon hem mocht helpen in het archief.⁷

H.O. Feith was de eerste in een ‘dynastie’ van drie Feithen die de leiding hadden over het Provinciaal Archief.

Oud-rechterlijke archieven

Waar Driessen zich strikt hield aan de opgelegde bepalingen, met name het beheer van de archieven, pakte Feith de invulling van zijn functie veel voortvarender aan.⁸ Vanaf zijn aantreden als archivaris wilde hij het archief gestaag laten groeien door het verwerven van verschillende collecties. Bovendien wilde hij ze inventariseren. Zo ontstond het *Register van het archief van Groningen*, beter bekend onder de officiële naam *Register Feith*. Het werd na zijn overlijden, tussen 1853 en 1858, uitgegeven. Dit was de eerste gedrukte archiefinventaris in Nederland.⁹ Feith begon aan dit werk in december 1832, ruim een jaar na zijn aanstelling. Zijn eerste project was het verzamelen van kerspelzegels.

In een brief uit 1832 omschrijft hij zijn wens om ‘de kerspelzegels, waarmede in vorige jaren door de predikanten en kerkvoogden van de hervormde gemeenten, in de onderscheidende dorpen van de

Het Rijksarchiefgebouw aan de Grote Snor, in gebruik tussen 1882 en 1921. Fotograaf onbekend (Groninger Archieven 818-21799).

worden vastgesteld. In 1865 slaagde H.O. Feith jr. er evenmin in om de oud-rechterlijke archieven (waar de kerspelzegels deel van uitmaken) volledig te verwerven. Pas in de jaren '80 van de 19e eeuw werden de nog resterende archieven eindelijk volledig overgebracht. Daarvoor had Feith jr. wel een reis door de hele provincie moeten ondernemen. Hij was er, achteraf terecht, niet gerust op dat daarmee alle kerspelzegels waren overgedragen. Uiteindelijk voltooide Johan Adriaan Feith (1858-1913), kleinzoon van H.O. Feith sr., in 1892 de inventaris van de oud-rechterlijke archieven.¹² Ze worden nog steeds veel geraadpleegd: de huidige studiezaalmedewerkers van de Groninger Archieven zien ze bijna dagelijks.

Vroege schenkingen

Toch hoefde Feith zich in de beginjaren niet altijd in te spannen om nieuwe archiefstukken te verwerven. Hij ontving ook schenkingen, zoals op 28 januari 1837, toen hij noteerde:

Het Rijksarchief aan de Sint Jansstraat en aan de Grote Snor, 1962. Foto: Fotobedrijf Piet Boonstra (Groninger Archieven 1785-28824).

‘Ontvangen van David Buttinga, linnenkooper in de Ebbingestraat, voorheen lid van het schoenmakers-knechten-gilde, eene eikenhouten kist, waarin zich bevonden de navolgende goederen, alles hebbende toebehoord aan het voormalige gilde.’ Tussen de spullen zaten onder meer een ‘ouderwetsche fluweelen brievenstasch’ en ‘twaalf tinnen bierbekers’.¹³

Maar Feith schonk zelf ook aan andere organisaties, echter vaak van hogerhand gedwongen. Zo schreef hij in juli 1834 dat hij op last van de gouverneur van de provincie een viertal boeken schonk aan de bibliotheek van de Rijksuniversiteit Groningen. Daarbij was een *concordantie* (een trefwoordenregister) van de Bijbel in twee delen, geschreven door Groninger predikant en theoloog Abraham Trommius uit 1685. In de collectie van de Groninger Archieven bevinden zich nog steeds boeken van Trommius, maar deze specifieke delen ontbreken.¹⁴

Epiloog: bij het overlijden van Feith sr.

Feith sr. bleef tot zijn dood in 1849 zeer actief met dienstverlening *avant la lettre*. Eén van zijn laatste brieven was een antwoord van acht kantjes op een vraag van de burgemeester en wethouders van Groningen over een criminele procedure van de stad Groningen tegen Osebrandt Johan Rengers van

Een depot in het Rijksarchief aan de Sint Jansstraat, 1976. Foto: M.A. Douma (Groninger Archieven 818-517).

Slochteren uit de jaren 1673 tot en met 1678. Het ging ze niet om die procedure, maar om correspondentie over het aanleggen van de Rengerslaan en het verplaatsen van de Vrouwenlaan. Hier zouden veranderingen ontstaan kunnen zijn in het tol-vrijdom, en de inwoners van Kolham vroegen zich af of het nog wel terecht was dat ze tol betaalden aan de heer van Slochteren, die op de Fraeylemaborg woonde. Feith zette zijn bevindingen zeer uitgebreid uiteen, en gaf aan het einde zelfs advies. Volgens hem was het op basis van de gevonden stukken niet meer nodig om tol te betalen.¹⁵ Dat zal de borgheer hem niet in dank hebben afgenomen.

De zolder van het Rijksarchief aan de Sint Jansstraat in 1976. Foto: M.A. Douma (Groninger Archieven 818-5181).

‘archivarius’ te kunnen treden, moest hij het echter wel opnemen tegen twee andere kandidaten: de latere burgemeester van Groningen Willem de Sitter en de arts annex amateurhistoricus Gozewinus Acker Stratingh. Feith jr. won echter met een overmacht van 27 stemmen van de sollicitatiecommissie, terwijl zijn opposenten ieder slechts twee stemmen kregen.¹⁶

H.O. Feith sr. presenteerde zich als een bevlogen man met hart voor het archief. Zijn inspanningen op het gebied van verwerving en inventarisering zijn nog steeds van belang en hij stond zo aan de basis van een rijke collectie. Een mooie erfenis. 📖

Toen H.O. Feith jr. na het overlijden van zijn vader diens taken volledig overnam, was hij al 10 jaar in dienst geweest als hulp en vermoedelijk beoogd opvolger. Om in diens voetsporen als

1 Groninger Archieven (GrA), Toegang (Tg.) 57 Rijksarchivaris in de provincie Groningen 1824-1989, inventarisnummer (inv.nr.) 2.1, fol.1.
2 Jet Spits, ‘Het geheugen van de stad’, *Stad & Lande*, jg. 2, nr. 3 (1993) 2-28, hier 3.
3 H.O. Feith, *Levensschets van mr. R.K. Driessen, advocaat te Groningen, archivarius der provincie Groningen en lid van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde* (Groningen 1832) 3-9.

4 GrA, Tg. 57, inv.nr. 2.1, fol. 10r.
5 Arlette Kouwenhoven, *Van Elburg tot Deshima: Zes eeuwen familie Feith* (Edam) 75, 107.
6 A.T. Schuitema Meijer, *Historie van het archief der stad Groningen* (Groningen 1977) 149.
7 GrA, Tg. 57, inv.nr. 2.1, fol. 26o.
8 Spits, ‘Het geheugen van de stad,’ 3.
9 Spits, ‘Het geheugen van de stad,’ 4.
10 GrA, Tg. 57, inv.nr. 2.1, fol. 173r.

11 GrA, Tg. 57, inv.nr. 2.1, fol. 176-178.
12 GrA, Tg. 731, *Gerechten in het Oldambt*, Inleiding, 1.
13 GrA, Tg. 57, inv.nr. 2.1, fol. 207r.
14 GrA, Tg. 57, inv.nr. 2.1, fol. 188r.
15 GrA, Tg. 57, inv.nr. 435r-438v.
16 Schuitema Meijer, *Historie van het archief*, 161.